

OBIECTUL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART.173 CP RM

Mihaela BOTNARENCO

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul prezentului articol analizei este supus obiectul infracțiunii de hărțuire sexuală. *Inter alia*, autorul formulează definiția conceptelor de inviolabilitate sexuală și de libertate sexuală și stabilește situațiile particulare în care aceste valori sociale și relațiile sociale aferente sunt protegute prin incriminarea faptei infracționale prevăzute la art.173 CP RM. Concomitent este studiat obiectul juridic secundar al infracțiunii de hărțuire sexuală în corelație cu acțiunea principală, dar și cu acțiunea secundară din conținutul laturii obiective a componenței de infracțiune analizate.

Cuvinte-cheie: *obiect al infracțiunii, hărțuire sexuală, viață sexuală, libertate sexuală, inviolabilitate sexuală, onoare, demnitate, reputație profesională.*

OBJECT OF CRIME PROVIDED BY ART.173 CRIMINAL CODE OF MOLDOVA

The purpose of this article is to analyze the object of the sexual harassment. *Inter alia*, the author defines the notions of sexual inviolability and sexual freedom as well as identifies the specific situations when these social values and related social relationships are protected by the criminal law. Moreover, the author makes a thorough analysis of the secondary legal object of this crime in connection with main and secondary acts included in the objective side of sexual harassment.

Keywords: *object of crime, sexual harassment, sexual life, sexual freedom, sexual inviolability, honor, dignity, professional reputation.*

Orice faptă infracțională vatamă efectiv sau pune în pericol valorile sociale și *ipso facto* relațiile sociale aferente ocrotite de legislația penală. Or, în absența unei entități sub forma unei valori sociale (și relații sociale) de maximă însemnătate apărute de legea penală, o anumită faptă nu întrunește elementele componenței de infracțiune. În acest sens, obiectul infracțiunii coroborat cu celelalte elemente ale componenței de infracțiune (latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă) constituie temeiul juridic al răspunderii penale. Noțiunea de obiect al infracțiunii nu este definită în legislație, însă din conținutul art.15 din Codul penal al Republicii Moldova [17] (în continuare – CP RM) se desprinde semnificația acestuia la determinarea gradului prejudiciabil al unei infracțiuni. Cu cât mai importantă este valoarea socială și relația socială atinsă prin fapta infracțională, cu atât mai ridicat este gradul de pericol social al faptei respective. În același timp, definiția noțiunii de obiect al infracțiunii se regăsește în doctrina juridică. Astfel, potrivit unei opinii, căreia subscriem, obiectul infracțiunii îl reprezintă „valorile sociale și relațiile sociale, care necesită apărare penală, în ale căror consolidare și dezvoltare este interesată societatea și căroră, prin comportamentul antisocial al unei persoane, li se aduce sau li se poate aduce atingere esențială” [5, p.35]. Valorile sociale protejate de legea penală sunt expuse enumerativ la alin.(1) art.2 CP RM: „persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”. În context, concretizăm că nu doar valorile sociale ocrotite de legea penală, ci și relațiile sociale aferente acestor valori. Referitor la coraportul dintre relațiile sociale și valorile sociale, S.Brînză susține, just, că „relațiile sociale sunt realități exterioare valorii sociale, ele preexistă valorii sociale și slujesc ca factor de evaluare și de atribuire a însușirii de valoare anumitor entități care corespund intereselor societății” [5, p.31]. În alți termeni, relațiile sociale se construiesc și se desfășoară în jurul valorilor sociale cu care se află în raport de interdependență.

În continuare, după această succintă relatare a unor noțiuni generale privind obiectul infracțiunii, ne vom concentra atenția asupra analizei propriu-zise a obiectului infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM. Fiind consecvenți doctrinei juridice care face distincție între obiectul juridic și obiectul material al infracțiunii, în primul rând, ne vom referi la categoriile obiectului juridic al infracțiunii specificate la art.173 CP RM: general, generic și special, după care vom analiza obiectul material al infracțiunii de hărțuire sexuală.

La concret, art.173 CP RM incriminează: *manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare cu scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, săvârșite prin amenințare, constrângere, șantaj.*

Obiectul juridic general al infracțiunii este format din ansamblul relațiilor sociale privitoare la ordinea de drept, adică referitoare la totalitatea valorilor sociale apărute de legea penală împotriva infracțiunilor [37, p.180]. În acest sens, orice infracțiune de fiecare dată lezează obiectul juridic general. *In globo*, valorile sociale specificate în textul normativ prevăzut la alin.(1) art.2 CP RM și relațiile sociale adiacente sunt cele care formează obiectul juridic general al infracțiunilor prevăzute în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova.

În contrast, **obiectul juridic generic** derivă din obiectul juridic general al infracțiunii și stă la baza sistematizării normelor care alcătuiesc Partea Specială a legii penale. *In concreto*, obiectul juridic generic al infracțiunii de hărțuire sexuală se află în derivație organică din *întreaga ordine de drept* ca valoare socială generală și din relațiile sociale aferente acesteia specificate la alin.(1) art.2 CP RM. Prin definiție, obiectul juridic generic este obiectul juridic comun unui grup întreg de infracțiuni [34, p.39]. Așa cum reiese din denumirea Capitolului IV al Părții Speciale a Codului penal – „Infracțiuni privind viața sexuală”, în care este consacrată fapta de hărțuire sexuală, relațiile sociale cu privire la viața sexuală a persoanei constituie obiectul juridic generic al infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM.

Privitor la importanța vieții sexuale, în teoria dreptului penal se menționează, cu drept cuvânt, că „viața sexuală reprezintă un atribut vital al conservării individului și a speciei, însăși rațiunea de a fi a persoanei” [6, p.546]. Normalitatea vieții sexuale și desfășurarea acesteia în corespundere cu libera alegere și în afara unui abuz constituie premisa dezvoltării unei societăți sănătoase. De aceea, protecția relațiilor sociale privind viața sexuală reprezintă un imperativ la nivel de legislație. În fasciculul de drepturi garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului [24] (în continuare – CEDO), relațiile sociale referitoare la viața sexuală a persoanei se includ, *inter alia*, în noțiunea de viață privată, la care se referă art.8 al CEDO. În acest sens, în cauza *X și Y contra Olandei* [10] s-a constatat că conceptul „viață privată” se referă la integritatea fizică și morală a persoanei, inclusiv la viața sexuală. Precizăm că art.8 al CEDO prescrie atât obligații negative, cât și obligații pozitive față de state. Demonstrativă în acest sens este cauza *Airey contra Irlandei* [9], în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit în pct.32 al hotărârii sale că, în temeiul art.8 al CEDO, pot exista atât obligații pozitive, cât și negative, inerente unui respect efectiv pentru viața privată sau de familie. Prin urmare, legislația nu trebuie să fie un cenzor al vieții sexuale; or, normele dreptului penal în domeniul protecției vieții sexuale nu intervin în ipoteza practicilor sexuale consimțite care reflectă arbitrul liber al persoanelor. Concomitent, pe lângă prescrierea obligației negative de a nu interveni în viața sexuală a persoanei, art.8 al CEDO prescrie obligația pozitivă a statelor de a asigura protecția vieții sexuale. În acest domeniu, legea penală reprezintă cel mai eficient mecanism de ocrotire a valorilor sociale și a relațiilor sociale corespunzătoare de maximă importanță dintr-o societate anume.

Cadrul incriminator din mai multe state ce vizează hărțuirea sexuală reflectă accepțiuni distincte ale faptei analizate în funcție de actul normativ care o reglementează. Pe de o parte, în contextul reglementar penal al mai multor state, hărțuirea sexuală se regăsește preponderent în sistemul infracțiunilor referitoare la viața sexuală. Pe de altă parte, legislația extrapenală, în special cea cu privire la egalitate ori cu privire la combaterea discriminării în sfera relațiilor de muncă, precum și legislația muncii a unor state consideră hărțuirea sexuală o formă de discriminare bazată pe sex.

În contextul studiului nostru, ne interesează concepția penală referitoare la hărțuirea sexuală. Astfel, pentru comparație, vom analiza sediul hărțuirii sexuale în concepția legislativ-penală a altor state.

Iter criminis a hărțuirii sexuale în legea penală a României relevă consecvența autorității legislative române în ce privește sediul faptei de hărțuire sexuală. Astfel, hărțuirea sexuală și-a găsit consacarea în Codul penal al României din 1968 [18] (actualmente abrogat), la art.203¹ din Capitolul III „Infracțiuni privitoare la viața sexuală”, Titlul II „Infracțiuni contra persoanei”. Actuala legislație penală a României [19] și-a schimbat modul de organizare, astfel încât fapta analizată este plasată în Capitolul VIII „Infracțiuni contra libertății și integrității sexuale”, fiind prevăzută la art.233. Deși autoritatea legislativă română a modificat titulatura capitolului ce protejează relațiile sociale privind viața sexuală, remarcăm că hărțuirea sexuală rămâne a fi incriminată în rândul aceluiași grup de infracțiuni ca și în legislația penală anterioară. O noutate, în comparație cu Codul penal al Republicii Moldova, reprezintă introducerea în noul Codul penal al României a art.299 „Folosirea abuzivă a funcției în scop sexual”, care *de lege lata* incriminează un alt tip de hărțuire sexuală, comisă pe verticală, de către funcționarul public. Asemenea incriminare se regăsește în Capitolul II „Infracțiuni de serviciu”. În acest caz, la inserarea art.299 în rândul infracțiunilor de serviciu s-a luat ca temei calitatea subiectului.

În contextul reglementar penal al Spaniei, hărțuirea sexuală este incriminată la art.184 din Capitolul III „Despre hărțuirea sexuală”, Titlul VIII „Delicte contra libertății sexuale” al Codului penal [20]. De asemenea, hărțuirea sexuală se regăsește în actualul Cod penal al Franței [15], anume: la art.222-33 din Paragraful 4 „Despre exhibiția sexuală și hărțuirea sexuală”, Secțiunea III „Agresiunile sexuale”, Capitolul II „Atentate la integritatea fizică sau psihică a persoanei”. Concomitent, norma corespondentă din Codul penal al Albaniei [13] este prevăzută la art.108/a din Secțiunea VI „Infrațiuni privind viața sexuală”, Capitolul II „Infrațiuni împotriva persoanei. Infrațiuni contra vieții”. În mod similar, hărțuirea sexuală o regăsim în Paragraful 218 „Hărțuirea sexuală și actele sexuale publice” din Secțiunea 10 „Infrațiuni contra integrității și autodeterminării sexuale” a Codului penal al Austriei [14]. Aceeași perspectivă este reținută de Codul penal al Lituaniei [16], hărțuirea sexuală fiind plasată în Capitolul XXI al acestuia – „Crime și delicte împotriva libertății, autodeterminării și inviolabilității sexuale a persoanei”, art.152. Codul penal al Turciei [22] incriminează această faptă la art.105 din Secțiunea VI „Infrațiuni contra imunității sexuale”, Capitolul II „Infrațiuni contra persoanelor fizice”.

Observăm că modul de organizare a legii penale din alte state (de exemplu: a Codului penal al României, a Codului penal al Franței) prezintă o configurație mai ramificată, astfel încât normele juridico-penale sunt dislocate, după caz, în titluri, capitole, secțiuni, paragrafe ș.a.m.d. Pentru studiul nostru, o astfel de analiză a obiectului juridic după modul de organizare a legislației penale a altor state este superfluă, întrucât legiuitorul autohton a optat pentru configurarea Codului penal pe capitole, a căror denumire corespunde obiectului juridic generic al infracțiunii. Important este de reținut că în legislațiile menționate *supra* fapta de hărțuire sexuală comportă conotație sexuală și este reglementată în contextul incriminărilor referitoare la viața sexuală.

Incursiunile istorice în cadrul legislativ ce reglementează infracțiunea de hărțuire sexuală arată că protecția juridică a persoanei față de hărțuirea sexuală s-a conturat la început în cadrul relațiilor de muncă. În acest sens, primele reglementări ale faptei analizate descriu hărțuirea sexuală ca pe o faptă ce atentează la raporturile de muncă și la demnitatea persoanei la locul de muncă. *Ab origine*, hărțuirea sexuală comporta semnificația unei discriminări bazate pe sex, în special în sfera relațiilor de muncă. În contextul *acquis-ului comunitar*, asemenea ipostază a hărțuirii sexuale se regăsește în Directiva Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene 2002/73/CE din 23.09.2002 de modificare a Directivei Consiliului Uniunii Europene 76/207/CE [27], în Directiva 2004/113/CE a Consiliului Uniunii Europene din 13.12.2004 [28] și în Directiva Consiliului Uniunii Europene 2006/54/CE din 05.07.2006 [29].

Într-adevăr, cadrul relațiilor de muncă constituie un mediu propice pentru generarea hărțuirii sexuale. Mai mult ca atât, unii legiuitori limitează aria de aplicare a hărțuirii sexuale la sfera unor raporturi de muncă. Astfel, Codul penal al României, astăzi în vigoare, îngrădește sfera de incidență a hărțuirii sexuale la domeniul „*relațiilor de muncă sau altor relații similare*” (art.223)¹. În mod similar, textul normativ al hărțuirii sexuale prevăzut la art.203¹ din Codul penal român din 1968 limita aria de manifestare a faptei analizate la „locul de muncă”. Iată de ce în doctrina română s-a discutat cu privire la includerea hărțuirii sexuale în cercul infracțiunilor de serviciu sau în legătură cu serviciul [11, p.91-92]. Replicând, T.-C. Godîncă-Herlea a consemnat că o asemenea încadrare este prea restrictivă, deoarece hărțuirea sexuală poate exista și în afara relațiilor de muncă; deopotrivă, relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu sunt ocrotite doar în subsidiar [36, p.83].

Modelul limitativ al hărțuirii sexuale la anumite raporturi expres prevăzute de textul incriminatoriu al faptei analizate este caracteristic și Codului penal al Spaniei, care, la art.184, specifică cadrul de manifestare a hărțuirii sexuale: „*relațiile de muncă, de studii sau prestări servicii*”. Totuși, și autoritatea legislativă a Spaniei a optat pentru incriminarea hărțuirii sexuale într-un capitol separat din cadrul Titlului VIII „Delicte contra libertății sexuale”.

Susținem punctul de vedere exprimat *supra*, corespunzător căruia cadrul de manifestare a hărțuirii sexuale excede sfera relațiilor de muncă. Este apreciazabilă, în acest sens, reglementarea hărțuirii sexuale în acord cu legea penală a Republicii Moldova; or, legea penală autohtonă nu reduce sfera de incidență a art.173 CP RM la raporturi specifice expres prevăzute în norma incriminatorie.

¹ La concret, Codul penal al României incriminează la art.223 fapta de hărțuire sexuală cu următorul conținut: Pretinderea în mod repetat de favoruri de natură sexuală în cadrul unei relații de muncă sau al unei relații similare, dacă prin aceasta victima a fost intimidată sau pusă într-o situație umilitoare.

În mod diferit, în Codul penal al Tunisiei [21] hărțuirea sexuală este incriminată la art.226-ter, plasat în Subsecțiunea „Ultrajul public contra pudorii”, Secțiunea III „Atentate contra moralei”, Capitolul I „Atentate contra persoanelor”, Titlul II „Atentate contra persoanelor fizice” din Cartea II „Diverse infracțiuni și pedepse aplicabile”. De fapt, în Codul penal al Tunisiei toate infracțiunile privind viața sexuală sunt dislocate în Secțiunea „Atentate contra moralei”. Nu vom critica punctul de vedere al legiuitorului tunisian, întrucât suntem de părere că organizarea normelor juridice în Codul penal reflectă voința legiuitorului care corespunde nevoilor curente dintr-o societate anumită. Deopotrivă, nu putem nega că infracțiunile privind viața sexuală a persoanei nu corespund exigențelor normelor morale.

Disensiuni teoretice privind locul hărțuirii sexuale în legislația penală sunt reflectate în doctrina franceză. Mai mult ca atât, în corespundere cu practica legislativă a Franței, inițial hărțuirea sexuală a fost localizată în rândul infracțiunilor privind discriminările. Însă, la această abordare s-a renunțat destul de repede, încă la etapa dezbaterilor legislative referitoare la incriminarea hărțuirii sexuale în legislația penală a Franței. Or, așa cum s-a arătat în cadrul discuțiilor legislative [49], hărțuirea sexuală nu este discriminatorie, întrucât se poate manifesta indiferent de sexul victimei sau al autorului, fapta fiind mult mai apropiată de agresiunile sexuale. În același timp, într-o opinie doctrinară s-a obiectat că locul hărțuirii sexuale nu este în rândul agresiunilor sexuale, deoarece nu presupune violența: „Mai degrabă, dacă Codul penal ar fi fost corect ordonat, infracțiunea ar trebui să figureze într-o subdiviziune referitoare la atentatele la liniștea persoanei prin amenințare și persecuții telefonice, care, de exemplu, ar aduce victimei o tulburare de aceeași natură” [51, p.471]. Nu putem accepta un asemenea punct de vedere. În acest sens, precizăm că fapta de hărțuire sexuală nu trebuie confundată cu fapta de hărțuire care vizează tulburarea liniștii unei persoane. De notat că prin Legea nr.2014-873 din 4 august 2014 [40] legiuitorul francez a inserat în același capitol din Codul penal în care este încadrată hărțuirea sexuală, Secțiunea III-bis „Cu privire la hărțuirea morală”, un tip nou de hărțuire specificat la art.222-33-2-2. *In concreto*, art.222-33-2-2 incriminează hărțuirea oricărei persoane având ca scop sau ca rezultat degradarea condițiilor de viață care se traduc în alterarea sănătății fizice sau mintale. La etapa actuală, o incriminare asemănătoare este propusă spre a fi inclusă și în legislația penală autohtonă, la art.177¹, sub denumirea marginală „Acte de persecuție” din Capitolul V „Infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor” [48].

În contextul studiului prezent, nu poate trece neobservat nici punctul de vedere exprimat în literatura juridică franceză de către P.Mistretta, în acord cu care „în Codul penal există norme care protejează demnitatea persoanei atunci când această valoare este inserată artificial în rândul altor valori” [41]. Un astfel de exemplu, în viziunea autorului, este textul incriminator al hărțuirii sexuale. În replică, F.Seuovic susține că totuși locul faptei analizate este în rândul infracțiunilor privind viața sexuală, deoarece comportamentul caracteristic hărțuirii sexuale transformă persoana „într-un obiect al poftelor sexuale” [52, p.363]. Într-un raport discutat în Senatul francez [50] s-a recunoscut că hărțuirea sexuală presupune atingerea adusă atât demnității și libertății psihice a persoanei, cât și autodeterminării ei sexuale. Aceasta însă nu înseamnă că hărțuirea sexuală este o infracțiune contra demnității persoanei, fiindcă doctrina juridică recunoaște cvasiunanim posibilitatea ca o faptă infracțională să lezeze efectiv sau potențial în același timp mai multe valori sociale și relații sociale aferente. Paralel, într-o altă opinie relevantă în doctrina juridică franceză [44, p.75] se menționează că valoarea socială protejată real prin intermediul art.222-33 din Codul penal al Franței era mai pronunțată în redacția textului normativ ce vizează hărțuirea sexuală de până în anul 2012², când norma incriminatorie a hărțuirii sexuale prevedea expres scopul special al făptuitorului de a obține favoruri de natură sexuală. Textul normativ al hărțuirii sexuale în redacția actuală, prevăzut la alin.(1) art.222-33 din Codul penal al Franței, definește hărțuirea sexuală ca „fapta de a impune unei persoane, în manieră repetată, propuneri sau comportamente cu

² Concretizăm că hărțuirea sexuală a fost incriminată la art.222-33 din Codul penal al Franței prin Legea nr.92-684 din 22.06.1992 cu următorul cuprins: „*fapta de a hărțui pe cineva folosind ordine, amenințări sau constrângeri în scopul de a obține favoruri de natură sexuală de către o persoană care abuzează de autoritatea conferită de funcțiile sale*”. Ulterior, textul normativ al hărțuirii sexuale a suportat două remanieri legislative, *in concreto*: prin Legea nr.98-468 din 17.06.1998 și prin Legea nr.2002-73 din 17.01.2002. Prin ultima lege, autoritatea legislativă franceză a extins sfera de aplicare a hărțuirii sexuale: „*Fapta de a hărțui pe cineva în scopul de a obține favoruri de natură sexuală...*”. O asemenea formulare a textului normativ a condus la abrogarea hărțuirii sexuale din Codul penal al Franței, din motiv că norma incriminatorie permitea „*ca infracțiunea de hărțuire sexuală să fie pedepsită fără ca elementele constitutive ale infracțiunii să fie suficient definite, lezând astfel principiul legalității incriminărilor și pedepselor*”. Prin Legea nr.2012-954 din 06.08.2012 fapta de hărțuire sexuală a fost re-incriminată în Codul penal al Franței într-o nouă redacție.

conotație sexuală". În acest fel, se opinează că atunci când făptuitorul nu urmărește scopul de a obține favoruri de natură sexuală, comportamentul cu conotație sexuală exprimat în propuneri vulgare, gesturi deplasate în raport cu sexualitatea este mai degrabă de natură să atingă onoarea victimei. Atare opinie nu este lipsită de adevăr. În acest sens ținem să menționăm că între scopul special *expressis verbis* specificat în textul normativ de la art.173 CP RM și obiectul juridic generic al faptei analizate există o conexiune strânsă. Astfel, scopul infracțional de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite constituie premisa plasării art.173 CP RM în șirul infracțiunilor privind viața sexuală. În lipsa acestui scop, fapta examinată nu constituie infracțiune.

În altă ordine de idei, menționăm că nu suntem de acord cu propunerea *de lege ferenda* înaintată de A.Paladii [43, p.23], în corespundere cu care titulatura actuală a Capitolului IV al Codului penal ar trebui să fie reformulată în „Infracțiuni contra libertății și inviolabilității sexuale a persoanei”. *Per a contrario*, considerăm că denumirea Capitolului IV „Infracțiuni privind viața sexuală” este corelativă conceptului de obiect juridic generic al infracțiunii. În acest perimetru de cercetare, menționăm că obiectul juridic generic se referă la un spectru de valori sociale (și la relațiile sociale aferente) care pot fi identice sau omogene și care sunt protejate prin incriminări corelative. Indubitabil, obiectul juridic special derivă din obiectul juridic generic, dar nu coincide cu acesta. Astfel, între viața sexuală, pe de o parte, și libertatea sexuală/inviolabilitatea sexuală, pe de altă parte, există o relație de la general la particular. Viața sexuală trebuie privită ca valoare juridică de grup care derivă din valoarea socială supragenerică „persoană”. Concomitent, libertatea sexuală și inviolabilitatea sexuală sunt valori sociale integrante ale vieții sexuale. În context, subscriem opiniei că între obiectul juridic generic al unei infracțiuni și obiectul juridic special există un raport de subordonare, în sensul că obiectul juridic special reprezintă o parte din obiectul juridic generic” [7, p.197]. În același timp, obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la o valoare socială mai îngustă care concretizează gradul de pericol social al unei fapte infracționale.

În continuare vom analiza *obiectul juridic special* al infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM. În literatura juridică se recunoaște că obiectul juridic special al infracțiunii de hărțuire sexuală este unul complex [3, p.321; 6, p.587; 35, p.227; 25, p.139; 30, p.26; 45, p.12]. Complexitatea obiectului juridic special al infracțiunii de hărțuire sexuală se datorează faptului că hărțuirea sexuală este o infracțiune complexă. Cu referire la structura infracțiunii complexe, C.Butiuic afirmă că infracțiunea complexă se formează prin reunirea altor infracțiuni sau prin absorbția unei infracțiuni de către alta [8, p.55-56]. Totuși, nu este și cazul infracțiunii de hărțuire sexuală, care derogă de la această regulă. Or, manifestarea separată a unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie, insultătoare, nu este incriminată de legislația penală, nici chiar în prezența scopului de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual. În cazul infracțiunii de hărțuire sexuală, considerăm mult mai relevantă opinia exprimată de C.H. Романюк: „Infracțiuni complexe trebuie considerate nu doar infracțiunile a căror componentă de bază sau agravată este alcătuită din două componente simple de infracțiuni. Infracțiuni complexe trebuie considerate și acele infracțiuni care includ acțiuni sau inacțiuni, dintre care nu toate au caracterul unei infracțiuni” [69, p.11].

În același timp, în teoria dreptului penal se susține, just, că în cadrul obiectului juridic complex există un obiect juridic principal și unul sau mai multe obiecte juridice secundare [8, p.58]. Prin urmare, se impune necesitatea de a identifica care este *obiectul juridic principal* al hărțuirii sexuale și de a stabili în ce situații fapta analizată lezează obiectul juridic secundar protejat prin textul incriminator specificat la art.173 CP RM.

La nivel doctrinar, nu există o concepție uniformă care ar stabili o regulă fixă de distincție între obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar al unei infracțiuni; deci, este important a determina regula adecvată pentru ipoteza hărțuirii sexuale. Potrivit opiniei exprimate de Gh.Alecu, „uneori obiectul juridic al infracțiunii este complex atunci când prin fapta socialmente periculoasă sunt lezate deodată două sau mai multe relații sociale, cea mai importantă dând natura acelei infracțiuni” [1, p.40]. În contextul studiului nostru, nu este tocmai cea mai potrivită modalitate de a distinge a obiectului juridic principal de cel secundar, întrucât este dificil a ierarhiza valorile sau a „cântări” importanța valorilor sociale (și a relațiilor sociale aferente) protejate prin textul incriminator al hărțuirii sexuale. Potrivit unui alt punct de vedere, obiectul juridic principal al unei infracțiuni poate fi determinat în funcție de orientarea acțiunii principale din cadrul infracțiunii complexe [7, p.199]. În mod similar, obiectul juridic secundar al unei infracțiuni poate fi stabilit în dependență de direcția acțiunii secundare din conținutul laturii obiective a faptei infracționale. De cele mai dese ori, această

regulă este valabilă. Totuși, nu putem să nu remarcăm că structura complexă a hărțuirii sexuale este în afara tipicității. Pentru a nu ne repeta, ne propunem să analizăm acest aspect în contextul analizei obiectului juridic secundar. În același timp, menționăm că scopul specificat în textul normativ al hărțuirii sexuale indică direcția acțiunii principale. La rândul său, scopul infracțional stă la baza includerii hărțuirii sexuale în șirul infracțiunilor privind viața sexuală. Pe cale de consecință, afirmăm că între obiectul juridic generic și obiectul juridic special există un raport de la general la particular, astfel încât obiectul juridic principal poate fi dedus din obiectul juridic generic. În acest sens, este elocventă afirmația, în acord cu care „obiectul juridic principal al infracțiunii constituie întotdeauna o valoare socială (împreună cu relațiile sociale aferente) ce se referă la acel domeniu al realității sociale, care este cuprins de conceptul obiectului juridic generic al infracțiunii și care se deduce în mod organic din acest concept” [5, p.128]. Aceeași poziție este reținută și în doctrina rusă [55, p.389], care concretizează că nu este corect a identifica obiectul juridic principal după gradul de importanță a valorilor protejate; în contrast, obiectul juridic principal urmează a fi determinat în legătură cu obiectul juridic generic al infracțiunii. În particular, obiectul juridic principal al infracțiunii de hărțuire sexuală derivă din relațiile sociale privind viața sexuală a persoanei.

Precizăm că în ipoteza faptei examinate în principal se apără relațiile sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală a persoanei. Reținem în acest sens anume punctul de vedere lansat de S.Brînză și V.Stati [6, p.587]. În contrast, considerăm incompletă aserțiunea, potrivit căreia hărțuirea sexuală atentează în primul rând la inviolabilitatea sexuală a persoanei [38, p.208]. La fel, racordând opiniile doctrinare exprimate în literatura juridică română [3, p.321; 25, p.139] la norma specificată la art.173 CP RM, corespunzător căroră hărțuirea sexuală lezează în principal relațiile sociale cu privire la libertatea sexuală a persoanei, nu putem prelua nici aceste puncte de vedere, iar dezacordul nostru derivă din faptul că și această abordare se referă doar la o componentă a vieții sexuale. Nu vom adera nici la punctul de vedere, potrivit căruia obiectul juridic principal al infracțiunii de hărțuire sexuală îl constituie relațiile sociale privitoare la libertatea și inviolabilitatea sexuală [26, p.133], deoarece prin atare afirmație se creează impresia că relațiile sociale cu privire la libertatea sexuală și inviolabilitatea sexuală pot fi atinse concomitent în ipoteza faptei examinate. În sensul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM, relațiile sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală a persoanei pot fi atinse doar în mod alternativ. Pe cale de consecință, pentru a clarifica cazurile în care fapta prevăzută la art.173 CP RM atinge efectiv sau pune în pericol relațiile sociale cu privire la libertatea sexuală sau la inviolabilitatea sexuală, se impune ca necesară analiza acestor concepte.

Preliminar, menționăm că în contextul legislativ nu vom găsi definițiile noțiunilor de libertate sexuală și de inviolabilitate sexuală. Nici Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală”, nr.17 din 07.11.2005, nu explică semnificația acestor noțiuni. În atare conjunctură, în vederea elucidării acestor sintagme, nu ne rămâne decât să apelăm la teoria dreptului penal.

Unii autori abordează conceptele de inviolabilitate sexuală și de libertate sexuală în calitate de categorii subsecvente ale dreptului la libertatea individuală. Bunăoară, V.Dongoroz susține că libertatea și inviolabilitatea vieții sexuale reprezintă aspecte ale libertății individuale. Concomitent, autorul menționează că aceste aspecte ale vieții sexuale își găsesc expresia în dreptul inalienabil al persoanei de a dispune în mod liber de corpul său în relațiile sexuale, în limitele stabilite de normele dreptului și moralei [33, p.349]. În doctrina rusă de asemenea s-a opinat că „libertatea sexuală și inviolabilitatea sexuală sunt categorii juridice interdependente de același calibrul, elemente inseparabile ale unui drept – pasiv (inviolabilitatea) și activ (libertatea). Inviolabilitatea sexuală, precum și libertatea, ca o componentă a dreptului la libertate și inviolabilitate (sublinierea ne aparține – *n.a.*), întotdeauna aparțin persoanei, cu toate că realizarea în întregime a libertății sexuale, adică a dreptului activ, este posibilă doar în prezența unei condiții – inviolabilității sexuale” [71]. Adaptând asemenea concepții la reglementările corespondente din Legea Fundamentală a Republicii Moldova, dreptul la libertate sexuală și la inviolabilitate sexuală ar deriva din prevederea alin.(1) art.25 din Constituție [23], care proclamă libertatea și securitatea persoanei. Totuși, asemenea abordări abstracte nicidecum nu clarifică semnificația conceptelor de libertate sexuală și inviolabilitate sexuală în accepțiunea legii penale și nici nu evidențiază punctele delimitative dintre aceste valori sociale. De aceea, *infra* ne propunem să analizăm diverse concepții doctrinare referitoare la sensul propriu-zis al sintagmelor „libertate sexuală” și „inviolabilitate sexuală”.

În privința semnificației conceptului de libertate sexuală, în literatura juridică sunt reflectate puncte de vedere divergente. *Stricto sensu*, libertatea sexuală presupune „dreptul de a alege de sine stătător de a intra în

relații sexuale cu o anumită persoană" [56, p.31] sau „dreptul persoanei de a decide în mod individual, fără vreo constrângere în privința alegerii partenerului sexual” [57, p.96]. Într-o părere mai detaliată se enunță că „libertatea sexuală presupune dreptul persoanei de a decide de sine stătător cu cine și în ce mod să-și satisfacă dorințele sexuale. Criteriile și limitele libertății sexuale se determină de persoana în privința căreia se întreprind acțiunile sexuale” [64, p.110; 59, p.64]. După И.В. Пантюхина, prin libertate sexuală trebuie de înțeles libertatea de a alege tipul, modalitățile și formele relațiilor sexuale, precum și partenerul sexual în prezența acordului liber exprimat [65, p.53]. *Lato sensu*, libertatea sexuală este dreptul persoanei de a alege de a intra sau nu în relații sexuale [60, p.168]. Rezumând aceste opinii doctrinare, conchidem că libertatea sexuală presupune libera opțiune în materie sexuală și se referă atât la alegerea partenerului sexual, cât și la modalitatea, forma și chiar timpul satisfacerii necesităților sexuale. Indubitabil, libertatea sexuală este incompatibilă cu orice constrângere, influență sau abuz din exterior. În același timp, subscriem în totalitate afirmației expuse de Е.В. Поддубная, potrivit căreia libertatea sexuală nu este inerentă oricărei persoane [66, p.346]. Astfel, mai precisă, însă nu și atotcuprinzătoare, este definiția doctrinară, potrivit căreia libertatea sexuală se referă la dreptul persoanei care a atins o anumită vârstă (maturitatea) de a hotărî de sine stătător cu cine și în ce formă să-și satisfacă necesitățile sexuale [61, p.368; 62, p.284]. Tocmai în situațiile în care persoana nu dispune de libertate sexuală vor fi lezate relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală a persoanei. Vom deduce situațiile particulare în care libertatea sexuală nu este inerentă persoanei prin prisma analizei semnificației conceptului de inviolabilitate sexuală. Or, în ipoteza hărțuirii sexuale, între aceste valori sociale există un raport de complementaritate.

În altă ordine de idei, neunitare sunt și pozițiile teoretice referitoare la semnificația sintagmei „inviolabilitate sexuală”. Nu putem fi de acord cu acei autori care confundă noțiunea de libertate sexuală cu cea de inviolabilitate sexuală. Astfel, în viziunea lui А.А. Жижиленко, inviolabilitatea sexuală presupune libertatea de a dispune de sfera relațiilor sexuale în corespundere cu alegerea sa, libertatea de a permite sau a respinge satisfacerea sentimentului sexual al unei alte persoane în privința personalității sale [58, p.102]. Într-o altă opinie [66, p.349], inviolabilitatea sexuală este definită ca fiind dreptul juridic la inviolabilitatea sferei sexuale, adică interdicția bazată pe lege de a intra în relații sexuale cu orice persoană în lipsa sau împotriva voinței sale. Nu putem agreea nici punctul de vedere exprimat de М.Д. Точный [70], care tratează inviolabilitatea sexuală *lato sensu* – ca aparținând fiecărei persoane, indiferent de vârsta acesteia, discernământ, nivel de cunoștințe în sfera sexuală. Există și opinia, prea generală, potrivit căreia inviolabilitatea sexuală presupune dreptul persoanei la protecție împotriva oricărei atingeri din partea altor persoane [70, p.32]. Suntem de părere că asemenea afirmații contravin accepțiunii „inviolabilitate sexuală” din contextul legislației penale și nu permit o distincție clară între libertatea sexuală și inviolabilitatea sexuală. De asemenea, este prea vagă aserțiunea lansată, corespunzător căreia inviolabilitatea sexuală se referă în primul rând la minori [61, p.368]. În context, nu este de neglijat punctul de vedere, potrivit căruia prin inviolabilitate sexuală trebuie de înțeles „dreptul persoanelor minore, și în mod egal al persoanelor psihic nedezvoltate, fără discernământ, de a nu intra în relații sexuale” [63, p.143]. În literatura juridică autohtonă, А.Тăбîрță menționează că inviolabilitatea sexuală presupune dreptul persoanei de a nu i se aduce nicio atingere corpului său [54, p.8]. Nici o asemenea afirmație nu permite o delimitare clară între noțiunile „liberate sexuală” și „inviolabilitate sexuală”. Or, în concordanță cu atare opinie, aplicarea violenței denotă implicit atingerea inviolabilității sexuale. Mai degrabă, violența se va aplica în privința persoanelor care dispun de libertate sexuală, pentru a înfrânge voința și opunerea acestora, iar în acest caz vor fi afectate relațiile sociale privind libertatea sexuală a persoanei. Diferită este situația în privința persoanei aflate în imposibilitate de a se apăra³. În literatura de specialitate rusă se detaliază că „în cazul stării de neputință fizică, persoana înțelege caracterul acțiunilor comise în privința sa, prevede toate posibilele urmări, însă nu este capabilă să manifeste împotrivire. Însă, asemenea persoane nu pot fi private de dreptul la libertatea sexuală, cu excepția minorilor de vârstă fragedă sau a persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani” [67, p.487]. Concretizăm că în conjunctura în care victima se află în imposibilitate de a se apăra prezența sau absența libertății sexuale este irelevantă pentru făptuitor, întrucât victima nu dispune de posibilitatea reală de a se împotrivi. De aceea, subiectul infracțiunii va profita mai degrabă de starea fiziologică în care se află victima la momentul săvârșirii faptei. Un caz particular în care libertatea sexuală lipsește privește

³ Imposibilitatea victimei de a se apăra presupune incapacitatea ei fizică de a opune rezistență făptuitorului, care încearcă să întrețină raport sexual cu victima.

persoanele aflate în imposibilitate de a-și exprima voința. Prin „imposibilitate de a exprima voința” se are în vedere o stare psihofiziologică ce lipsește victima de putința de a-și da seama de ceea ce se petrece cu ea sau de a-și manifesta voința [6, p.59]. De exemplu, în asemenea stare se află persoanele de vârstă fragedă, persoanele bolnave psihic, persoanele aflate în stare de inconștientă (chiar și din cauza alcoolului sau altor substanțe), de leșin sau în somn hipnotic sau letargic. În asemenea condiții, victima fie este incapabilă să-și dea seama de caracterul acțiunilor îndreptate în privința ei și nu poate să-și dirijeze în mod conștient voința, fie nu are aptitudinea corespunzătoare de a-și exprima voința. Chiar și în prezența acordului victimei, consimțământul parvenit de la persoane aflate în imposibilitate de a-și exprima voința nu este valabil. Prin urmare, aceste categorii de persoane nu pot să decidă în mod individual în privința satisfacerii sau nesatisfacerii instinctului sexual al altei persoane. Așadar, nu putem agreea punctul de vedere, corespunzător căruia „lezarea inviolabilității sexuale de fiecare dată înseamnă și lezarea libertății sexuale” [64, p.109]. Este alogic să afirmăm că ar putea fi afectată libertatea sexuală atunci când ea lipsește; or, în astfel de caz nu există obiectul de atentare. În asemenea circumstanțe, obiectul juridic care este vătămat sau pus în pericol corespunde relațiilor sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală.

După această divagație absolut necesară clarificării înțelesului acestor concepte din perspectiva dreptului penal este cazul să determinăm situațiile particulare în care pot fi lezate relațiile sociale cu privire la libertatea sexuală sau la inviolabilitatea sexuală în contextul faptei incriminate la art.173 CP RM.

Textul incriminator specificat la art.173 CP RM nu imprimă victimei calități speciale; prin urmare, nu este exclus ca minorul să evolueze în calitate de victimă a hărțuirii sexuale. În cazul în care hărțuirea sexuală se săvârșește în privința unui minor, vor fi afectate sau puse în pericol, după caz, relațiile sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală a persoanei. Atare concluzie se desprinde din analiza sistemică a definițiilor legislative⁴, explicite sau implicite, ale conceptului de minor, coroborate cu prevederile normativ-penale care protejuesc relațiile sociale privind inviolabilitatea sexuală a minorului. În acest context, nu putem să nu remarcăm discrepanțele dintre normele juridico-penale care vizează protecția relațiilor sociale referitoare la inviolabilitatea sexuală a minorului. La concret, din art.174 CP RM („Raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani”) reiese că, în sensul legii penale, până la vârsta de 16 ani consimțământul persoanei în privința unor acțiuni sexuale (raport sexual, alte acte care implică penetrarea) este considerat nevalabil. În același timp, în art.175¹ CP RM („Acostarea copiilor în scopuri sexuale”) se operează terminologic cu conceptul „copil”, prin care se desemnează orice persoană cu vârsta mai mică de 18 ani. Pe cale de consecință, utilizarea în legislația penală a termenului „copil” în locul noțiunii „persoană care nu a atins vârsta de 16 ani” creează confuziune și pericol de interpretare extensivă defavorabilă. În pofida acestei dileme, în ipoteza prezentului studiu, nu putem face abstracție de prevederile art.174 CP RM, din care reiese clar că după vârsta de 16 ani consimțământul persoanei în privința întreținerii unui raport sexual ori a altor relații cu caracter sexual este recunoscut valabil. În această ordine de idei, susținem că, în corespundere cu art.173 CP RM, sunt ocrotite relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală a persoanei care nu a atins vârsta de 16 ani și nu a minorului. Deși de la vârsta de 16 ani până la vârsta de 18 ani persoana se consideră de asemenea minor, în privința acestor persoane în sensul art.173 CP RM sunt protejuate relațiile sociale cu privire la libertatea sexuală, dacă persoana dispune de posibilitatea de a-și exprima voința.

În același timp, trebuie delimitate situațiile în care persoana este de o vârstă fragedă. Față de o asemenea persoană nu poate fi invocată prezența consimțământului, deoarece, datorită particularităților fizice și, mai ales, psihice, persoana de vârstă fragedă nu poate aprecia toate implicațiile actului său de voință. În acest sens, este semnificativă afirmația expusă de V.Stati, potrivit căreia „nu este de vârstă fragedă acel copil care are o reprezentare clară a semnificației consimțământului pe care îl acordă în vederea întreținerii unor acte sau contacte sexuale. Dacă însă copilul nu are o asemenea reprezentare, atunci determinarea lui la acte sexuale, pe calea înșelăciunii, trebuie calificată, după caz, conform lit.b) alin.(3) art.171 sau lit.a) alin.(3) art.172 CP RM. Aceasta întrucât o asemenea ipoteză implică faptul că victima este un copil de vârstă fragedă” [53, p.17].

⁴ Potrivit alin.(1) art.20 din Codul civil al Republicii Moldova, „capacitatea deplină de exercițiu începe de la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani”. La fel, Codul familiei al Republicii Moldova și Legea nr.338 privind drepturile copilului stipulează că prin „copil” se înțelege persoana care nu a atins vârsta de 18 ani. Atare poziție este reținută și de Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, încheiate la Lanzarote la 25.10.2007.

Precizăm că aptitudinea victimei de a înțelege natura și caracterul faptelor pe care le săvârșește sau la care este supusă trebuie apreciată, de la caz la caz, prin expertiza psihologico-psihiatrică.

Aceeași soluție se păstrează și în privința altor categorii de persoane aflate în imposibilitatea de a-și exprima voința. *De lege lata*, art.173 CP RM specifică caracterul nedorit al raporturilor sexuale ori al altor acțiuni cu caracter sexual. Aprecierea caracterului nedorit al scopului vizat de făptuitor în ipoteza faptei analizate este corelativă atitudinii victimei. Cum poate, eventual, o persoană psihic bolnavă să aprecieze caracterul – dorit sau nedorit – al raporturilor sexuale ori al altor acțiuni cu caracter sexual din moment ce consimțământul acesteia este nevalabil? Indubitabil, o atare apreciere este irelevantă. Adițional, evidențiem că chiar dacă hărțuirea sexuală se realizează în prezența amenințării, constrângerii, șantajului, comportamentul conceput de făptuitor vizează „determinarea” victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, ceea ce presupune o influență din partea făptuitorului îndreptată spre „convingerea” victimei. Dacă făptuitorul are scopul de a determina o persoană bolnavă psihic la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, el poate să-și realizeze scopul, însă nu pe calea comportamentului incriminat la art.173 CP RM, ci mai degrabă va încerca să-și atingă obiectivul pe calea înșelăciunii sau prin alte mijloace. Simpla manifestare a comportamentului incriminat la art.173 CP RM, chiar și repetat, în afara scopului prevăzut expres în textul incriminator nu poate fi calificată ca hărțuire sexuală.

În altă privință, consemnăm că, în cazul în care persoana se află în imposibilitate de a se apăra, aprecierea conduitei infracționale urmează să derive din doi indici: dacă făptuitorul a cunoscut sau nu starea în care se află victima și dacă a profitat ori nu de această stare la săvârșirea faptei infracționale. În eventualitatea în care scopul făptuitorului a fost realizat în prezența acestor semne, nu se va atesta hărțuire sexuală, ci mai degrabă fapta incriminată la art.171 sau la art.172 CP RM. Aceasta nu înseamnă că hărțuirea sexuală nu poate fi realizată în privința persoanelor aflate în imposibilitate de a se apăra. Or, această posibilitate există, însă în atare situație făptuitorul va recurge doar la modalitățile faptice specifice hărțuirii sexuale în vederea realizării scopului infracțional; altminteri, comportamentul conceput excede latura obiectivă a hărțuirii sexuale. În practică s-ar putea să fie dificil a delimita situațiile în care făptuitorul profită sau nu de imposibilitatea victimei de a se apăra, mai ales că hărțuirea sexuală este o infracțiune formală și se consumă din momentul manifestării comportamentului incriminat (chiar și o singură dată), indiferent de realizarea scopului. Astfel, nu este exclus ca făptuitorul să încerce să determine victima aflată în imposibilitate de a se apăra „să accepte” realizarea raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual recurgând la amenințări. În această ipoteză, la baza delimitării infracțiunii de hărțuire sexuală de infracțiunile specificate la art.171 sau 172 CP RM urmează să fie stabilit „gradul” de pericol al amenințării.

Într-un alt segment al cercetării, ne interesează și *obiectul juridic secundar* al infracțiunii specificate la art.173 CP RM. În genere, prin obiect juridic secundar sau adiacent se înțelege valoarea socială și relațiile sociale corespunzătoare acesteia, împotriva cărora se îndreaptă și care sunt apărute prin incriminarea acțiunii secundare sau adiacente din cadrul unei infracțiuni complexe [7, p.199]. La concret, acțiunea secundară din conținutul laturii obiective a componentei de infracțiune consacrate la art.173 CP RM se exprimă prin: amenințare, constrângere, șantaj. În ipoteza faptei examinate, amenințarea, constrângerea, șantajul pot fi săvârșite alternativ sau simultan în privința persoanei, dar de fiecare dată se comit în vederea înfrângerii voinței victimei și adaptării acesteia la scopul făptuitorului. Prin urmare, toate modalitățile acțiunii adiacente din conținutul art.173 CP RM indică la atingerea relațiilor sociale privind libertatea psihică a persoanei.

Prin definiție, libertatea psihică presupune posibilitatea persoanei de a se autodetermina de sine stătător în toate actele sale după cum va crede de cuviință, fără presiuni exercitate din exterior. Pe cale de consecință, vor fi lezate relațiile sociale cu privire la libertatea psihică a persoanei atunci când este îngrădită posibilitatea ei de a lua hotărâri în orice situație, fără a se teme că i s-ar produce vreun rău.

În ipoteza infracțiunii de hărțuire sexuală, „răul” care ar putea fi adus victimei nu presupune o situație fără ieșire, așa cum, de exemplu, în cazul infracțiunii prevăzute la art.171 CP RM, constrângerea psihică creează victimei frica reală că i se va aplica imediat violența fizică sau că există o amenințare cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. În niciun caz, hărțuirea sexuală nu presupune aplicarea violenței. În privința „consecințelor” care ar putea rezulta din refuzul victimei de a ceda voinței făptuitorului se expun tranșant autorii S.Brânza și V.Stati în contextul analizei modalităților acțiunii adiacente a faptei de hărțuire sexuală. În corespundere cu concepția autorilor numiți: „Prin amenințare, în sensul art.173 CP RM,

trebuie de înțeles amenințarea cu un rău vizând perspectivele victimei la locul de muncă, de studii etc. (concedierea, exmatricularea, retrogradarea, nepromovarea, schimbarea activității, diminuări salariale sau neacordarea sporurilor salariale meritate, lipsirea de bursă etc. De asemenea, se înțelege amenințarea de a distruge sau a deteriora bunurile victimei, de a o răpi etc., cu excepția acelor tipuri de amenințare care se pot atesta în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art.171 și 172 CP RM"; „Prin constrângere, în sensul art.173 CP RM, se are în vedere constrângerea prin profitarea de dependența materială, de serviciu sau de altă natură a victimei, ori altă constrângere, cu excepția celei specificate la art.171 și 172 CP RM; „Prin șantaj, în sensul art.173 CP RM, trebuie de înțeles amenințarea cu divulgarea informațiilor care, devenind notorii, pot prejudicia onoarea și demnitatea victimei ori pot fi cauza altor urmări nedorite” [6, p.595, p.596, p.597]. Nu ne vom aprofunda studiul prin analiza modalităților acțiunii adiacente a infracțiunii de hărțuire sexuală. Important este de reținut că, în accepțiunea art.173 CP RM, atingerea libertății psihice se realizează într-o așa manieră, încât victima să „accepte” realizarea raporturilor sexuale ori altor acțiuni cu caracter sexual. Așa cum reiese din norma incriminatoare specificată la art.173 CP RM, în ipoteza hărțuirii sexuale de fiecare dată se aduce atingere relațiilor sociale privind libertatea psihică a persoanei.

În altă ordine de idei, menționăm că în doctrina juridică [6, p.587] se susține că obiectul juridic secundar al faptei de hărțuire sexuală îl formează și relațiile sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei. De asemenea, în plan secundar, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei. Subscriem acestei aserțiuni.

După cum putem remarca, protejirea acestor relații sociale prin intermediul art.173 CP RM rezultă din componenta secundară a acțiunii principale, și anume: din sintagma „care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare”. Atare mod de stabilire a obiectului juridic secundar vine oarecum în contradicție cu regula învederată în teoria dreptului penal, conform căreia identificarea obiectului juridic principal și a obiectului juridic secundar este direct proporțională cu orientarea acțiunii principale din cadrul infracțiunii complexe și a acțiunii secundare din contextul infracțiunii. Totuși, nu putem să nu observăm că acțiunea principală a faptei analizate presupune două componente: pe de o parte, comportamentul fizic, verbal sau nonverbal; pe de altă parte, acest comportament trebuie să lezeze demnitatea persoanei ori să creeze o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Tocmai componenta a doua a acțiunii principale indică că s-a adus atingere relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau la sănătatea persoanei și relațiilor sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei. În această ordine de idei, denotă relevanță concepția exprimată de C.Pasere, potrivit căreia „construcția juridică a infracțiunii de hărțuire sexuală demonstrează că aceasta este una complexă. La fel, nu considerăm eronat să afirmăm că această infracțiune prezintă și un obiect juridic multiplu” [45, p.12].

Vom analiza separat obiectul juridic secundar al infracțiunii de hărțuire sexuală în coraport cu acțiunea principală din cadrul acesteia.

În context, consemnăm că, deloc întâmplător, autoritatea legislativă a preferat să accentueze caracterul conduitei manifestate de subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală. Astfel, considerăm că lezarea demnității persoanei ori crearea unei atmosfere neplăcute, ostile, degradante, umilitoare, discriminatorii sau insultătoare poate produce victimei suferințe psihice și, implicit, fizice. Prin suferințe psihice înțelegem modificările negative ale funcționării psihicului. La rândul lor, suferințele fizice presupun modificări ale funcționării biologice a organismului. Atunci când menționăm că o atare conduită poate provoca suferințe fizice, avem în vedere situațiile în care ca rezultat al unor simptome pronunțate de depresie, sentimente de inferioritate, lipsa respectului de sine, anxietate, autoculpabilizare, fobii, tulburări de somn, stres ș.a.m.d., generate de comportamentul infracțional prevăzut la art.173 CP RM, se produc în detrimentul victimei afecțiuni fizice neurologice, musculo-scheletice sau alte disfuncții ale organismului. Reiterăm că în nicio situație, în ipoteza hărțuirii sexuale, lezarea relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau la sănătatea persoanei nu denotă aplicarea violenței fizice. Subliniem că relațiile sociale cu privire la integritatea corporală sau la sănătatea persoanei pot fi lezate, însă nu de fiecare dată li se aduce atingere în conjunctura hărțuirii sexuale. Luând în considerare că norma incriminatoare consacrată la art.173 CP RM nu conține exigența repetabilității acțiunii de hărțuire sexuală, nu există niciun dubiu că un act unic al făptuitorului poate fi încadrat în temeiul art.173 CP RM. Un atare exemplu poate fi condiționarea înaintată de către angajator persoanei pretendente la funcția vacantă de a întreține cu ea raporturi sexuale în schimbul angajării acesteia în câmpul muncii. În situația

descrisă, cel mai probabil vor fi lezate relațiile sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei ori va fi creată o atmosferă neplăcută sau, după caz, o altă împrejurare caracteristică faptei incriminate la art.173 CP RM, însă nu neapărat se va aduce atingere relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei. *Per a contrario*, suferințele (psihice și fizice) generate de hărțuirea sexuală se acutizează atunci când se atestă persistența comportamentului făptuitorului, repetabilitatea conduitei manifestate sau interacțiunea frecventă a subiectului infracțiunii cu victima.

Este cazul să menționăm că sănătatea persoanei, în accepțiunea legii penale, are o altă semnificație decât sensul larg al acestui concept indicat de Organizația Mondială a Sănătății: „starea de bunăstare fizică, mentală și socială, și nu doar absența unei boli sau infirmități” [46]. La concret, legislația penală ocrotește sănătatea ca stare în care se află persoana, indiferent de afecțiunile psihice sau fizice ale victimei la momentul săvârșirii faptei infracționale. Adicional, ținem să precizăm că sănătatea persoanei și integritatea corporală sunt valori sociale distincte care nu se interferează. Prin urmare, în ipoteza art.173 CP RM, relațiile sociale cu privire la integritatea corporală a persoanei sunt lezate ca urmare a suferințelor psihice și fizice suportate de victima infracțiunii, care *ipso facto* au condus la producerea vătămărilor ușoare, nu însă la o lezare a sănătății nici măcar de scurtă durată; *de jure*, asemenea vătămări corespund alin.(2) art.78 din Codul contravențional al Republicii Moldova [12]. În același timp, vor fi lezate relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei în cazul în care comportamentul manifestat de făptuitor a provocat o dereglare de scurtă durată a sănătății⁵ sau o pierdere neînsemnată, dar stabilă a capacității de muncă⁶, adică ca urmare a cauzării vătămărilor ușoare corelate alin.(3) art.78 din Codul contravențional al Republicii Moldova. Gravitatea vătămărilor corporale se stabilește prin expertiza medico-legală în conformitate cu Regulamentul de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, cu alte instrucțiuni și indicații metodice.

Suscită interes și analiza obiectului juridic secundar al faptei examinate concretizat în relațiile sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei. În doctrina juridică română se enunță că în ipoteza hărțuirii sexuale „obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale privitoare la alte valori legate de persoana umană. Astfel, inviolabilitatea sexuală a persoanei este inseparabil legată de inviolabilitatea demnității sub aspectul onoarei și reputației. Precum și relațiile sociale privind bunul mers al unităților de stat sau private” [31, p.188]. În context, nu ne vom expune în privința obiectului juridic format din relațiile sociale privind bunul mers al unităților de stat sau private, întrucât corelativ normei de incriminare prevăzute la art.173 CP RM este cert că o atare analiză este de prisos. În această ordine de idei, se impune clarificarea semnificației conceptelor de onoare și demnitate.

Pentru a clarifica înțelesul acestor concepte, vom face trimitere la Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației despre apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanelor fizice și juridice”, nr.8 din 09.10.2006 [39]. În conformitate cu pct.5 al hotărârii precitate, „onoarea reprezintă aprecierea pozitivă care reflectă calitatea persoanei în conștiința socială”; „demnitatea reprezintă autoaprecierea persoanei întemeiată pe aprecierea societății”. Ca o subcategorie a onoarei este conceptul de reputație profesională „ce reprezintă reflectarea calităților profesionale ale persoanei în conștiința socială, însoțită de aprecierea pozitivă a societății”. În același timp, literatura juridică detaliază că onoarea presupune evaluarea calităților morale și de altă natură ale persoanei care este determinată de comportamentul persoanei și de atitudinea acesteia față de valorile sociale și morale [64, p.104]. În contrast, demnitatea este evaluarea internă, personală a calităților umane, a abilităților profesionale și semnificația pe care acestea o au pentru cei din jur, iar reputația reprezintă o evaluare socială a competențelor, capacităților și abilităților profesionale ale persoanei.

În ipoteza hărțuirii sexuale, se va aduce atingere relațiilor sociale cu privire la onoarea persoanei numai în conjunctura în care conduita concepută de subiectul infracțiunii în privința victimei va fi cunoscută publicului; în acest sens, fie se va realiza în prezența altor persoane, fie asemenea informație va ajunge la cunoștința altor persoane prin alte mijloace. Este cazul de precizat că aprecierea din partea publicului, indiferent că se referă la calitățile morale sau profesionale ale persoanei, nu trebuie să reflecte o caracteristică personală de genul „este neprofesionist/ă” sau „este needucat/ă”; asemenea evaluare în ipoteza faptei examinate trebuie să

⁵ Dereglarea sănătății de scurtă durată este determinată nemijlocit de leziunea corporală și durează mai mult de 6 zile, dar nu mai mult de 21 de zile (trei săptămâni).

⁶ Prin incapacitate permanentă și neînsemnată de muncă se înțelege o incapacitate generală de muncă în volum de până la 10% inclusiv.

derive din comportamentul incriminat la art.173 CP RM. *Lato sensu*, lezarea onoarei presupune discreditarea persoanei în fața opiniei publice. Aprecierea lezării onoarei unei persoane se va face în acord cu normele morale existente în societatea respectivă, precum și în concordanță cu reacția de răspuns a societății în privința situației concrete. În sensul art.173 CP RM, este dificil a contura toate cazurile în care am putea afirma cu certitudine că a fost lezată onoarea persoanei. Fără îndoială, glumele cu caracter sexual în raport cu victima, atingerile corpului acesteia, insultarea victimei cu afirmații de genul „nu ești bun/ă de nimic” manifestate în prezența altor persoane pot atesta lezarea onoarei. Mai mult ca atât, ținând cont de faptul că hărțuirea sexuală mult timp a fost considerată un „mofi” al feministelor, societatea poate adesea învinovăți victima hărțuirii sexuale și justifica comportamentul făptuitorului cu afirmații de genul „ce a căutat, aceea a găsit” sau „este o ușuratică, de aceea se comportă în așa manieră cu ea”. În altă ordine de idei, evidențiem că în conjunctura în care societatea va pune la îndoială calitățile profesionale ale victimei hărțuirii sexuale, vor fi lezate relațiile sociale cu privire la reputația profesională a persoanei. În legislația franceză a fost recunoscută posibilitatea ca persoana să fie discriminată ca rezultat al hărțuirii sexuale, de exemplu, în cazul în care victimei hărțuirii sexuale i-ar putea fi refuzată angajarea la un post de muncă din motiv că ar fi mărturisit fapta de hărțuire sexuală. Pentru a proteja victima infracțiunii prevăzute la art.222-33 de un tratament diferențiat, Codul penal al Franței incriminează la art.225-1-1 orice distincție operată între persoane ca urmare a faptului că au fost supuse sau că au refuzat să se supună acțiunilor de hărțuire sexuală prevăzute la art.222-33 sau că au mărturisit asemenea acțiuni, inclusiv dacă aceste acțiuni nu au fost comise în manieră repetată. Atunci când aprecierea socială este obiectivă, nu putem afirma că au fost lezate relațiile sociale cu privire la onoarea persoanei.

În acord cu pct.5 al Hotărârii Plenului CSJ nominalizate *supra*, deosebirea dintre „onoare” și „demnitate” constă în faptul că onoarea este o trăsătură socială obiectivă, iar demnitatea are conotații subiective. În acest sens, în literatura juridică s-a menționat, cu drept cuvânt, că, întrucât demnitatea persoanei presupune propria apreciere și determinarea locului său în viziunea societății și în relațiile sociale, persoanele de vârstă fragedă, persoanele bolnave psihic și persoanele decedate nu dispun de demnitate [64, p.106]. Reiterăm că hărțuirea sexuală exclude posibilitatea evoluării în calitate de victimă a acestor categorii de persoane.

Deși în norma incriminatoare a hărțuirii sexuale legiuitorul utilizează conjuncția „ori” în contextul expresiei „care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare” (sublinierea ne aparține – *n.a.*), este eronat să afirmăm că conduita întreprinsă de făptuitor fie lezează demnitatea persoanei, fie creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Asemenea concepte nu sunt alternative și nici nu se exclud reciproc. Aceasta deoarece este dificil a ne imagina o atmosferă umilitoare sau degradantă (care, de altfel, în vorbirea curentă sunt concepte sinonimice) fără a fi lezată demnitatea persoanei. Mai mult ca atât, suntem de părere că între scopul infracțional specificat explicit în dispoziția faptei examinate, pe de o parte, și onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei, pe de altă parte, există o legătură vădită.

Oricum, așa cum prescrie textul legislativ specificat la art.173 CP RM, este suficient ca conduita corelativă acțiunii principale din conținutul laturii obiective a faptei examinate să creeze „o atmosferă neplăcută”, de aceea la stabilirea faptului dacă au fost sau nu lezate relațiile sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei urmează să se țină cont de o serie de indici: personalitatea victimei, percepția conduitei făptuitorului de către victimă, mediul social de proveniență și trai al victimei, educația acesteia ș.a.m.d.

În definitivă, susținem că conceptele de onoare, demnitate și reputație profesională nu se exclud reciproc; prin urmare, există posibilitatea ca în conjunctura faptei analizate acestea să fie lezate concomitent.

Schimbând direcția de cercetare, ne vom expune în privința **obiectului material** al infracțiunii de hărțuire sexuală. *De plano*, obiectul material al infracțiunii este obiectul influențării nemijlocite prin acțiunea făptuitorului. La o primă impresie, s-ar părea că hărțuirea sexuală nu dispune de obiect material. Concomitent, în doctrina juridică opiniile savanților sunt împărțite: un grup de autori afirmă că hărțuirea sexuală nu are obiect material [2, p.239; 32, p.178; 47, p.162]; alt grup de autori [6, p.588; 25, p.140; 30, p.26] susțin că hărțuirea sexuală poate avea obiect material. Argumentele prezentate în vederea explicării posibilității existenței obiectului material în ipoteza faptei analizate diferă. Astfel, promotorii unei opinii admit că obiectul material al infracțiunii de hărțuire sexuală ar exista doar în conjunctura săvârșirii faptei prin constrângere fizică, atunci când obiectul material l-ar constitui corpul victimei [25, p.40; 30, p.26]. Corelând asemenea afirmație la textul incriminator al hărțuirii sexuale prevăzut la art.173 CP RM, obiectăm în privința unui asemenea raționament. Altminteri, dacă am admite că hărțuirea sexuală poate fi comisă prin constrângere fizică, s-ar crea o frontieră

foarte apropiată între infracțiunea analizată și infracțiunile prevăzute la art.171 și 172 CP RM și ar trebui delimitate, de la caz la caz, hotarele constrângerii fizice aplicabile în contextul acestor infracțiuni. Din punct de vedere practic, considerăm că acest lucru nu este posibil. Sau, chiar dacă ar fi posibil, s-ar crea pericolul calificării incorecte a faptei infracționale.

Dimpotrivă, achiesăm opinia, potrivit căreia hărțuirea sexuală are obiect material în acele cazuri când acțiunea principală din cadrul faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM se realizează în formă fizică [4, p.132]. Or, așa cum prescrie art.173 CP RM, subiectul infracțiunii poate adopta o conduită fizică în vederea îndeplinirii scopului infracțional. În această ordine de idei, manifestarea comportamentului fizic în ipoteza infracțiunii examinate se poate exprima prin atingeri ale corpului victimei, săruturi, îmbrânceli ușoare ș.a.m.d. Astfel spus, vătămarea efectivă sau potențială a relațiilor sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală poate avea loc și prin influențarea nemijlocită a corpului victimei. O asemenea influențare se realizează pe calea contactului fizic dintre corpul făptuitorului și corpul victimei, care nu implică constrângerea fizică. Anume atare conduită relevă posibilitatea existenței obiectului material în cazul hărțuirii sexuale și în niciun caz comportamentul făptuitorului îndreptat spre înfrângerea împotrivirii victimei pe calea constrângerii fizice.

Bibliografie:

1. ALECU, GH. *Instituții de drept penal: Partea Generală și Partea Specială*. Constanța: Ovidius University, 2010. 635 p. ISBN 978-973-614-579-7
2. ANTONIU, G., DUVAC, C., TOADER, T., ș.a. *Explicații preliminare ale noului Cod penal. Partea Specială. Vol. III (articolele 188-256)*. București: Universul Juridic, 2013. 655 p. ISBN 978-606-673-182-9
3. BASARAB, M., PAȘCA, V. ș.a. *Codul penal comentat. Vol. II. Partea Specială*. București: Hamangiu, 2008. 1152 p. ISBN 978-973-1836-67-6
4. BRÎNZĂ, S. Infracțiunile prevăzute la art.173-175¹ CP RM în lumina ultimelor amendamente operate în legea penală. În: *Revista Științifică a USM „Studia Universitatis”*. Seria „Științe Sociale”, 2013, nr.3(63), p.131-141. ISSN 1814-3199
5. BRÎNZĂ, S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău, 2005. 675 p. ISBN 9975-70-414-X
6. BRÎNZĂ, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-468-0
7. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: ALL EDUCAȚIONAL, 1997. 631 p. ISBN 973-9229-74-3
8. BUTIUC, C. *Infracțiunea complexă*. București: ALL Beck, 1999. 208 p. ISBN 973-9435-16-5
9. Cauza *Airey contra Irlandei*. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420#{"display":\["0"\],"languageisocode":\["ENG"\],"appno":\["6289/73"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-57420"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420#{)
10. Cauza *X și Y contra Olandei*. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603#{"itemid":\["001-57603"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603#{)
11. CODREANU, R. Infracțiunea de hărțuire sexuală. În: *Revista de Drept Penal*, 2003, nr.4, p.90-91. ISSN 1223-0790
12. Codul contravențional al Republicii Moldova. Adoptat prin Legea Republicii Moldova nr.218-XVI din 24 octombrie 2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6. În vigoare din 31 mai 2009.
13. Codul penal al Albaniei. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5164/file/Albania_CC_am2013_en.pdf
14. Codul penal al Austriei. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_%28StGB%29.html
15. Codul penal al Franței. [Accesat 18.04.2015] Disponibil: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>
16. Codul penal al Lituaniiei. [Accesat 18.04.2015] Disponibil: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=366707&p_tr2=2
17. Codul penal al Republicii Moldova. Adoptat prin Legea Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003.
18. Codul penal al României adoptat la 21.06.1968. În: *Buletinul Oficial*, 1968, nr.79-79 bis. Republicat în temeiul Legii nr.140/1997. În: *Monitorul Oficial al României*, 1997, nr.65 (abrogat).
19. Codul penal al României, adoptat la 17.07.2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.
20. Codul penal al Spaniei. [Accesat 18.04.2015] Disponibil: <https://www.boe.es/buscar/pdf/995/BOE-A-1995-25444-consolidado.pdf>
21. Codul penal al Tunisiei. [Accesat 18.04.2015] Disponibil: http://www.e-justice.tn/fileadmin/fichiers_site_francais/codes_juridiques/Code_penal_12_07_2010_fr.pdf

22. Codul penal al Turciei. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: http://www.justice.gov.tr/basiclaws/Criminal_Code.pdf
23. Constituția Republicii Moldova. Adoptată prin Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. În vigoare din 27.08.1994.
24. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf
25. DIACONESCU, H. Un alt punct de vedere cu privire la structura juridică și conținutul constitutiv al infracțiunii de hărțuire sexuală. În: *Dreptul*, anul XV, seria a III-a, 2004, nr.1, p.139-149. ISSN 1018-04-35
26. DIACONESCU, GH., DINUICĂ, D. ș.a. *Drept penal. Partea Specială*. București: Editura Fundației România de Măine, 2007. 588 p. ISBN 978-973-725-999-8
27. Directiva 2002/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.09.2002 de modificare a Directivei Consiliului 76/207/CE privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrare în muncă, formare și promovare profesională și condițiile de muncă. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0073&from=EN>
28. Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13.12.2004 privind punerea în aplicare a principiului egalității tratamentului între femei și bărbați cu privire la accesul la bunuri și servicii și la furnizarea de bunuri și servicii. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:373:0037:0043:fr:PDF>
29. Directiva 2006/54/CE din 5.07.2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă. [Accesat 17.04.2015] Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:373:0037:0043:fr:PDF>
30. DOBRINOIU, V., BRÎNZĂ, W. Considerații privind infracțiunea de hărțuire sexuală. În: *Revista de drept penal*, 2002, nr.4, p.22-31. ISSN 1223-0790
31. DOBRINOIU, V., HOTCA, M.A., GORUNESCU, M. ș.a. *Noul Cod penal comentat. Partea Specială*. București: Universul Juridic, 2014. 1154 p. ISBN 978-606-673-261-1
32. DOBRINOIU, V., NEAGU, N. *Drept penal. Partea Specială: Curs universitar*. București: Universul Juridic, 2014. 731 p. ISBN 978-606-673-463-9
33. DONGOROZ, V., KAHANE, S. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal român*. Vol. III. București: Editura Academiei, 1971. 676 p. ISBN:973-27-0997-9
34. DRĂGHICI, V. *Obiectul juridic al infracțiunii*. București: Lumina LEX, 2004. 168 p. ISBN 973-588-748-7.
35. GÎRLA, L., TABARCEA, I. *Уголовное право Республики Молдова: Часть Особенная. Том I*. Кишинэу: Cart-didact, 2010. 712 p. ISBN 978-9975-4158-1-1
36. GODÎNCĂ-HERLEA, T.-C. Hărțuirea sexuală. Aspecte controversate. În: *Caiete de drept penal*, 2006, nr.1, p.76-87. ISSN 1841-6047
37. GRAMA, M., BOTNARU, S., ș.a. *Drept penal. Partea Generală*. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p. ISBN 978-9975-53-083-5.
38. HUȚU, B.G. Hărțuire sexuală – studiu de drept penal comparat. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători „Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova. Secția „Drept Național”*, Ediția a VI-a, vol.II, 2012, p.206-213.
39. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea legislației despre apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanelor fizice și juridice, nr.8 din 09.10.2006 În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2007, nr.3.
40. Loi no.2014-873 du 4 août 2014 pour l'égalité réelle entre les femmes et les hommes. [Accesat 19.04.2015] Disponibil: http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=B28734509BBD4E5C240120E6693A480E.tpdila12v_1?cidTexte=JORFTEXT000029330832&dateTexte=20140805
41. MISTRETTA, P. La protection de la dignité de la personne et les vicissitudes du droit pénal. En: *Revue LexisNexis*, 2005. [Accesat 19.04.2015] Disponibil: <http://www.droitcontrelatraitement.com/publications/la-protection-de-la-dignite-de-la-personne-et-les-vicissitudes-du-droit-penal/>
42. NISTOREANU, GH., BOROI, A. *Drept penal. Partea Specială*. București: ALL Beck, 2002. 586 p. ISBN 973-655-182-2
43. PALADII, A. *Violul: Studiu de drept penal și investigarea judiciară a infracțiunii* / Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2010. 29 p.
44. PARADISO, S. *Les infractions de harcèlement*. Paris: L'Harmattan, 2013. 88 p. ISBN: 978-2-343-01896-6
45. PASERE, C. Studiu asupra infracțiunii de hărțuire sexuală. În: *Dreptul*, anul XIII, Seria a III-a, 2002, nr.7, p.11-21. ISSN 1018-04-35
46. Préambule à la Constitution de l'Organisation mondiale de la Santé. Adopté par la Conférence internationale sur la Santé, New York, 19-22 juin 1946, signé le 22 juillet 1946 par les représentants de 61 Etats, et entré en vigueur le 7 avril 1948. Actes officiels de l'Organisation mondiale de la Santé, no.2.
47. PREDESCU, O., HĂRĂȘTĂȘANU, A. *Drept penal. Partea Specială*. București: Universul Juridic, 2012. 540 p. ISBN 978-973-127-810-0

48. Proiect de lege privind modificarea și completarea unor acte legislative. [Accesat 20.04.2015] Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_1472_Proiect-de-lege-VF.pdf
49. Rapport fait au nom de la commission des Lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale (1) sur le projet de loi, portant réforme des dispositions du code pénal relatives à la répression des crimes et délits contre les personnes. [Accesat 20.04.2015] Disponibil: http://www.senat.fr/rap/1990-1991/i1990_1991_0485.pdf
50. Rapport no.619 fait au nom de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale (1) sur le projet de loi no.592 (2011-2012) relatif au harcèlement sexuel. [Accesat 20.04.2015] Disponibil: <http://www.senat.fr/rap/111-619/111-6191.pdf>
51. RASSAT, M.-L. *Droit pénal spécial. Infraction des et contre particuliers*. 2 Edition. Paris: Dalloz, 1999. 594 p. ISBN 2-247-03469-1
52. SEUVIC, J.-F. Variations sur l'humain, comme valeur pénalement protégée. Dans: *Éthique, droit et dignité de la personne*. Mélanges Christian BOLZE. Sous la dir. de Pedrot P. Paris: Economica, 1999, p.339-385. ISBN 2-7178-3823-6
53. STATI, V. Despre practica aplicării răspunderii pentru infracțiunile privind viața sexuală. Considerente de ordin teoretic și practic. În: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr.8, p.16-22. ISSN 1811-0770
54. TABĂRȚĂ, A. *Analiza juridico-penală și criminologică a infracțiunii de viol* / Autoreferat al tezei de doctor în drept, Chișinău, 2011.
55. БОРЗЕНКОВ, Г.Н., КОМИССАРОВ, В.С. и др. *Курс уголовного права. Особенная часть. Том 3*. Москва: Зерцало, 2002. 470 с. ISBN 5-94373-036-2
56. БАЙБАРИН, А.А., ГРЕБЕНЬКОВ, А.А. *Половые преступления: Учебное пособие*. Курск: Юго-Западный государственный университет, 2013. 110 с. ISBN 978-5-905556-74-6
57. ЕСАКОВ, Г.А., РАРОГ, А.И., ЧУЧАЕВ, А.И. *Настольная книга судьи по уголовным делам*. Москва: Проспект, 2007. 569 с. ISBN 978-5-482-01618-3
58. ЖИЖИЛЕНКО, А.А. *Преступление против личности*. Москва: Государственное Издательство, 1927. 137 р.
59. КИБАЛЬНИК, А., СОЛОМОНЕНКО, И. *Насильственные действия сексуального характера*. Российская юстиция, 2001, №8, с.64-65. ISSN 0131-6761
60. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. А.А. Чекалина, В.Т. Томина, В.В. Сверчкова. Москва: Юрайт-Издат, 2007. 1264 с. ISBN 978-5-94879-837-0
61. *Комментарий к Уголовному кодексу РФ* / Под ред. Л.Л. Кругликова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 1104 с. ISBN 5-466-00040-X
62. НАУМОВ, А.В. *Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарии судебной практики и доктринальное толкование*. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 1024 с. ISBN 5-466-0013-9
63. *Научно-практическое пособие по применению УК РФ* / Под ред. В.М. Лебедева. Москва: Норма, 2005. 928 с. ISBN 5-89123-952-3
64. *Уголовное право. Особенная часть: Учебник*. Издание второе исправленное и дополненное / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, 2008. 800 с. ISBN 978-5-98209-034-8
65. ПАНТЮХИНА, И.В. Понятие преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности. В: *Юридическая Наука*, 2011, №1, с.52-54. ISSN 2220-5500
66. ПОДДУБНАЯ, Е.В. Противоречия в понимании объекта изнасилования и насильственных действий сексуального характера. В: *Актуальные проблемы российского права*, 2007, №2, с.344-350. ISSN 1994-1471
67. *Полный курс уголовного права. В 5-ти томах. Том 2* / Под ред. А.И. Коробеева. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2008. 682 с. ISBN 978-5-94201-543-5
68. РОМАНЮК, С.Н. *Сложные единичные преступления* / Autoreferat диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тюмень, 2008. 23 с.
69. СМИРНОВ, С., ТОЛМАЧЕВ, А. *Уголовное право. Особенная часть*. Москва: Приор, 1999. 290 с. ISBN 5799002504
70. ТОЧЕНЬИЙ, М.Д. Об объекте насильственных половых преступлений (ст.131, 132 УК РФ). В: *Вестник Волжского университета*, 2010, №72. [Accesat 25.04.2015] Disponibil: <http://cyberleninka.ru/article/n/obekte-nasilstvennyh-polovyh-prestupleniy-st-131-132-uk-rf>
71. ЯКОБ, Е.И. *Половая неприкосновенность малолетних и несовершеннолетних как объект уголовно-правовой охраны*. [Accesat 25.04.2015] Disponibil: <http://crimpravo.ru/blog/nauka/2005.html>

Prezentat la 04.05.2015